

Elizabeta Serdar

Hrvatski školski muzej, Zagreb

UDK 069.5:77](497.521.2)

Primljeno: 1. 2. 2021.

Prihvaćeno: 5. 3. 2021.

Stručni članak

ZBIRKA FOTOGRAFIJA HRVATSKOGA ŠKOLSKOG MUZEJA

Sažetak

U radu se daje kratak pregled nastanka i razvitka Zbirke fotografija, jedne od najekspoziranijih zbirki Hrvatskoga školskog muzeja. Njezino nastajanje vezano je uz početke rada Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora (1871.), trideset godina prije osnutka Muzeja. O tome svjedoče zapisi u arhivskom građivu, uglavnom o darovanoj građi. U prvom stalnom postavu izložene su i fotografije koje se i danas, posebno preventivno zaštićene, čuvaju u Zbirci. Autori fotografija poznata su imena u svijetu tada novoga medija: Ivan Standl, Franjo Pommer, Rudolf Mosinger i dr. Danas Zbirka sadržava oko 14 000 fotografija, a najčešći motivi su školske zgrade, interijeri, školska događanja, učitelji i učenici.

Ključne riječi: Hrvatski školski muzej (Zagreb)

Zbirka fotografija, fotografije, muzejske zbirke

Počeci prikupljanja i čuvanja fotografske građe vezani su uz osnutak i rad Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora (1871.) i osnutak Hrvatskoga školskog muzeja 1901. godine. Tragove o tome nalazimo u prvim inventarnim knjigama, odnosno *imovnicima* (1901.), prvom tiskanom katalogu postava (*Hrvatski školski muzej*, 1902), ali i ranijem arhivskom građivu.

Prvi katalog već u skupini *XXX Uređenje školstva, a) školske zgrade* navodi neke od izloženih fotografija (pučke škole u Samostanskoj i Krajiškoj ulici u Zagrebu, škola u Brodu na Savi, Tuhlju...). Skupina *XXXIII Prigodne slike iz školskog života* također sadržava fotografije (*Utemeljači "Učit. zadruge" /1865./, Utemeljači hrv. pedagoško-književnog zbora /1871./, Prvi voćarski tečaj u Križevcima /1884./*).

Veliku vrijednost imaju fotografije koje svjedoče o osnivanju Muzeja (njegovu izgledu i prvom postavu) (*Hrvatski školski muzej*, 1902, 9, 23, 41, 79), osnivanju

prvih učiteljskih udruženja iz 19. stoljeća, skupštinama, istaknutim učiteljima, učenicima i razrednim odjeljenjima, stručnim usavršavanjima na raznim tečajevima te izgradnji i izgledu mnogih škola.

Sudjelovanje Hrvatske, odnosno Odjela za bogoštovlje i nastavu, na Svjetskoj izložbi u Parizu 1900. zaslužno je i za nastanak dvaju iznimnih albuma fotografija (*Slike iz školskoga života...*, *Album učeničkih igara...*), koji sadržavaju po tridesetak fotografija koje prikazuju rad u zabavištima, pučkim školama, sirotištima, stručnim, učiteljskim školama, potvrđuju brigu o slijepoj, slabovidnoj i gluhoj djeci te pokazuju razvoj tjelesnoga odgoja.

Osnivači Učiteljske zadruge, prvog učiteljskog društva u Hrvatskoj. Zagreb, 1865. (HŠM Mf 125)

Učiteljski zbor realke u Petrinji
1867. (HŠM Mf 967)

Profesorski zbor Kr. velike realke u
Zagrebu, oko 1860. (HŠM Mf 576)

1. Autori fotografija

U Zbirci je sačuvan velik broj albuminskih fotografija. Nema primjeraka najranijih tipova fotografija (dagerotipija, talbotipija). Hrvatski školski muzej jedini je muzej u Hrvatskoj specijaliziran za područje školstva. Premda je za Muzej primarno važan motiv fotografije, ne možemo negirati i veliku umjetničku vrijednost fotografija, osobito onih starijih, čiji su autori poznati fotografi.

Putujući fotografi, domaći i strani, autori su prvih sačuvanih fotografija vezanih uz školstvo.¹ Otvaranjem prvih stalnih fotografskih atelijera u Zagrebu i drugim

1 Braća De Jongh iz Pariza tako su u Karlovcu (Viša djevojačka škola), Zagrebu (Kraljevska realna gimnazija) i Varaždinu (Kraljevska velika gimnazija) snimila iznimno vrijedne fotografije (inv. br. Mf 62, Mf 416, 36626, 38392). Do determinacije dolazimo internetskim pretraživanjem i međunarodnim kontaktima i suradnjom.

Djeca Gornjogradskog zabavišta u Zagrebu za božićne svečanosti, oko 1900. (HŠM Mf 123/2)

Učenci II. razreda Donjogradske dječjačke pučke škole u Zagrebu za obuke u uspravnom pismu, oko 1900. (HŠM Mf 123/3)

gradovima (Pommer, Standl, Mosinger, Warga, Weinrich...) fotografiranje postaje sve pristupačnije i učestalije, a ovaj medij privlači i slojeve učiteljstva, koji su jedni od prvih klijenata novootvorenih atelijera. Zahvaljujući tome sačuvani su iznimni portreti mnogih učitelja onoga vremena.²

U obradi Zbirke neizbježno je upoznavati i umjetničku stranu fotografije te proučavati povijest njezina nastanka i razvitka. U tome svakako pomaže dostupna literatura, domaća i strana, ali i radionice, predavanja i simpoziji vezani uz fotografiju (Gržina, 2016b; Simpozij, 2017; Bagatin, 2019).

Među muzejskim fotografijama 20. stoljeća raspon je od onih koje imaju umjetničku vrijednost (Kulčar, Mišić, Mjeda i drugi profesionalni fotografski studiji) do amaterskih fotografija slabije kvalitete, ali velike dokumentarne vrijednosti. Karakteristična su fotografiranja učenika (razreda) s učiteljima, obično krajem školske godine, u posebnim prigodama (prva pričest, maturalna zabava, primanje u pionirsku organizaciju...). Važne su i fotografije koje svjedoče o ratnim stradanjima školskih objekata u Drugom svjetskom ratu, Domovinskom ratu, ali i o stradanjima djece.

Maturantice ženskog lica u Zagrebu s nastavnicom Camillom Lucernom, oko 1900. (HŠM Mf 592)

2 Franjo D. Pommer prvi je stalni zagrebački fotograf (od 1856.). Od nekoliko njegovih fotografija istaknimo onu profesora Velike realke u Zagrebu iz 1860. (inv. br. Mf 574). Ivan Standl, u Zagrebu od 1864., ostavio nam je portrete najistaknutijih učitelja onoga doba: Mijata Stojanovića (inv. br. Mf 931), Marije Fabković (Mf 921), Ljudevita Modeca sa suprugom Ljubicom (Mf 1), Marije Jambrišak (Mf 5), Klotilde Cvetišić (Mf 933), Antuna i Stjepana Basaričeka s ocem (Mf 972)..., a 1871. snimio je i osnivače Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora, odnosno Muzeja (Mf 61).

Velik je udio crno-bijelih i fotografija u boji iz posljednjih desetljeća 20. stoljeća. Nakon 1990. događa se ekspanzija digitalnih zapisa te se zadnjih godina za Zbirku od njih radi izbor i izrada fotografija u boji.

2. Opis Zbirke, motivi

Zbirka sadržava oko 14 000 fotografija nastalih od 19. do početka 21. stoljeća i u stalnom je razvoju. Fotografije su tematski razvrstane u nekoliko cjelina: sustav odgoja i obrazovanja (prema lokalitetu), motivi školskih zgrada, učenika, nastave, školskih aktivnosti, slike iz školskoga života i drugo. Jedna od cjelina su osobe, a i prosvjetne i druge ustanove, organizacije i udruženja.

Fotografije i albumi najčešće su u Muzej pristigli darivanjem učitelja ili negdašnjih učenika pojedinih škola, a često su dijelom osobnih ostavština koje sadržavaju i drugu vrstu građe. Muzej i otkupljuje, a i snima određene važne događaje i osobe, suvremenike iz područja školstva, te na taj način također proširuje fondus.

Zbirka fotografija registrirana je 1974. (Reg. br. 142, god. 1974., spis: 02-750/1-74). Godine 2011. iz Zbirke fotografija izlučuje se Zbirka razglednica i slikovnog tiska (Izmjenama i dopunama Statuta Hrvatskoga školskog muzeja iz 2011.), koja je upisana u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod rednim brojem 6101. (Rješenjem Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Uprave za zaštitu kulturne baštine, od 20. studenog 2014.).

Po vrsti, Zbirka fotografija je povijesna, ali i umjetnička. Dostupna je stručnjacima i javnosti na zahtjev, koriste ju brojni istraživači povijesti školstva, osobito o važnim obljetnicama. Tako se fotografije često nalaze u spomenicama i monografijama pojedinih škola, ali i u katalozima izložaba srodnih ustanova.

Dio građe bio je izložen i smješten u stalnom postavu (*Hrvatski školski muzej*, 2001), a fotografije su vrijedni eksponati gotovo svih izložaba koje Muzej priređuje.

3. Obrada, dokumentacija i čuvanje

Zbirka je inventarizirana u računalnom programu Modulor++ (prije M++), u elektroničkoj Inventarnoj knjizi Hrvatskoga školskog muzeja. Dio Zbirke inventariziran je u konvencionalnim inventarnim knjigama Zbirke fotografija, koje su prepisane u računalni program M++ i imaju slovnu oznaku Mf. U računalnom programu M++ inventarizirano je 8800 fotografija (od ukupno 14 000).

Učenice Više djevojačke škole u Karlovcu, 1903.
(HŠM Mf 62)

Zbirka ima fotodokumentaciju, inventarizirana građa je digitalizirana. Smještena je u odgovarajućim i kontroliranim mikroklimatskim uvjetima. Fotografije su uložene u zaštitne beskiselinske uložnice, raspoređene prema formatima u kutije koje imaju PAT (*Photographic Activity Test*), metalne arhivske ladičare i protupožarni ormar. Inventarni brojevi građe upisani su na poleđini fotografija ili zaštitnim košuljicama. Uz Zbirku se čuva veliki broj negatifa (pojedinačni 6×6 cm, u trakama ili rolama formata *laica*), koji se nakon prelaska na digitalnu fotografiju i skeniranje građe više ne koriste. Malom broju negatifa na staklu 2019. pridružila se velika donacija od preko 1100 takvih negatifa iz prve polovine 20. stoljeća, čiji je autor učitelj iz Gospića Ivan Rubčić.

Nekoliko skromnih prostornih proširenja Muzeja u zgradi Hrvatskoga učiteljskog doma³ nametalo je potrebu da se građa koju Muzej čuva osiguraju optimalni mikroklimatski uvjeti. Za fotografsku zbirku to je: relativna vlažnost (RV): 30-40 %, temperatura (T): 16-20 °C, jačina rasvjete: < 50 luksa. Za čuvanje negatifa temperature bi trebale biti znatno niže (3-13 °C), ali još je važnije da je dnevna fluktuacija manja od 10 %.

Godinama traju napori stručnih djelatnika za osiguravanje takvih uvjeta, što se postiglo klimatiziranjem prostora čuvaonica, postavljanjem ovlaživača... Upravo kada smo postali zadovoljni učinjenim, dogodio se potres u Zagrebu 22. ožujka 2020., a 28. prosinca 2020. i onaj sa žarištem kod Petrinje, koji su toliko oštetili zgradu u kojoj se Muzej nalazi da više nije uporabljiva i trebamo se iseliti.

Mato Lovrak ispred zgrade Hrvatskoga učiteljskog doma. Zagreb, 1971. (HŠM 39668)

Maturanti Trgovinske škole u Osijeku, 1974. (HŠM 41387)

3 Godine 1989. Muzej je na korištenje dobio oko 150 m² na prvom katu, a 1996. potkrovlje zgrade Hrvatskoga učiteljskog doma.

LITERATURA I IZVORI

1. Bagatin, M. (2019). Radionice i predavanje o preventivnoj zaštiti fotografija. Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar.
2. *Fotografija u Hrvatskoj 1848-1951.* (1994). Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt.
3. Grčević, N. (1981). *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj.* Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske.
4. Gržina, H. (2016a). *Identifikacija, zaštita i čuvanje fotografija.* Zagreb: Crescat.
5. Gržina, H. (2016b). Predavanje: Fotografski negativ na staklu i filmu: objekti materijalne kulture u digitalno doba. Zagreb: HAZU; Hrvatski državni arhiv.
6. *Hrvatski školski muzej – njegov postanak i uređenje.* (1902). Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
7. *Hrvatski školski muzej 1901. – 2001. : stalni postav.* (2001). Zagreb: Hrvatski školski muzej.
8. Simpozij *Fotografska baština u muzejima.* (2017). Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar.

Elizabeta Serdar, Zagreb

CROATIAN SCHOOL MUSEUM'S PHOTOGRAPH COLLECTION

Summary

This paper provides a brief overview of the origins and development of the Photograph Collection, one of the most prominent collections of the Croatian School Museum. Its origins are associated with the initial activities of the Croatian Educational & Literary Assembly (1871), thirty years before the Museum was established. This is confirmed by records within archival materials, mostly donated. The first permanent exhibition exhibited photographs that are still kept as part of the Collection, preventively protected. The photographs were authored by famous persons of the then new medium: Ivan Standl, Franjo Pommer, Rudolf Mosinger, etc. The Collection presently comprises approximately 14 000 photographs, predominantly of school buildings, interiors, school events, teachers and students.

Key words: Croatian School Museum (Zagreb)
Photograph Collection, photographs, museum collections